

Фінанси, банківська справа та страхування

УДК 336.71.005

Турило Анатолій Михайлович

*доктор економічних наук, професор, професор кафедри
фінансів суб'єктів господарювання та інноваційного розвитку
Криворізький національний університет*

Turylo Anatoliy

*PhD in Economics, Professor, Professor of the Department of
Finance of Business Entities and Innovative Development
Kryvyi Rih National University*

Турило Анатолій Анатолійович

*доктор економічних наук, професор, професор кафедри
економіки, організації та управління підприємствами
Криворізький національний університет*

Turylo Anatoliy

*PhD in Economics, Professor, Professor of the Department of
Economics, Organization and Enterprise Management
Kryvyi Rih National University*

Короленко Ріта Вікторівна

*кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри
фінансів суб'єктів господарювання та інноваційного розвитку
Криворізький національний університет*

Korolenko Rita

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the
Department of Finance of Business Entities and Innovative Development
Kryvyi Rih National University*

**УДОСКОНАЛЕННЯ ІСНУЮЧИХ ПІДХОДІВ ЩОДО ЗМІСТУ
ДІЯЛЬНОСТІ Й ОЦІНКИ РЕЗУЛЬТАТІВ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ
AN IMPROVEMENT OF EXISTENT APPROACHES IS IN RELATION
TO MAINTENANCE OF ACTIVITY OF ESTIMATION OF RESULTS
OF COMMERCIAL BANK**

***Анотація.** Вступ.* У статті розглядаються питання, що пов'язані зі змістом, термінологією і процесами оцінювання діяльності комерційних банків. У вітчизняній і закордонній літературі комерційний банк розглядається як суто фінансова установа і тому всі види його діяльності сприймаються як фінансові. На погляд авторів роботи загальну діяльність комерційного банку необхідно розглядати диференційовано (з позиції економічних і фінансових критеріїв).

Мета статті. Мета даної роботи полягає в тому, щоб удосконалити змістовний підхід до діяльності комерційного банку та класифікувати сукупність видів результатів та ефективності в системі його оцінки й управління.

Матеріали і методи. Досліджено літературні джерела в питаннях окремих аспектів діяльності комерційних банків і зроблено висновок стосовно того, що існують певні прогалини в термінологічному апараті і методах оцінювання поточного їх розвитку. Результати і наукові положення, наведені у статті, отримані з використанням певних методів (різних за напрямом і масштабом охоплення предмету дослідження): узагальнення результатів попередніх досліджень, комплексного аналізу та синтезу, науково-аналітичний, порівняння й аналогії тощо.

Результати. Запропоновано досліджувати, аналізувати й оцінювати діяльність комерційних банків з позиції і критеріїв безпосередньо фінансової сутності такої діяльності (тобто не просто констатувати комерційний банк, як фінансову структуру, а розглядати

його діяльність через призму теорії фінансів, виокремлюючи їх фінансовий зміст і специфіку).

Запропоновано на засадах загальновизнаних підходів щодо трактування змісту фінансової й економічної діяльності суб'єктів господарювання, існуючих нормативно-методичних матеріалів у сфері підприємницької та банківської діяльності розглядати комерційні банки з позиції виділення у них двох видів діяльності: економічної і фінансової.

Представлено теоретико-методичний підхід до визначення і формування трьох видів результатів діяльності комерційних банків: економічний, фінансовий і фінансово-економічний, які в свою чергу трансформуються у відповідні предметні показники. Кожен вид кінцевого результату банку відповідає за своїм змістом певному виду його діяльності.

Надано авторське трактування понять «фінансовий результат діяльності комерційного банку», «економічний результат комерційного банку» і «фінансово-економічний результат діяльності комерційного банку».

Запропоновано в системі банківського менеджменту в процесі аналізу й управління діяльністю комерційного банку використовувати такі види оцінки його ефективності, як фінансова ефективність, економічна ефективність і фінансово-економічна ефективність.

Перспективи. Запропоновані теоретико-методичні підходи дозволяють більш ґрунтовно поглянути на зміст діяльності комерційного банку і методи оцінювання його результатів і ефективності та практично використовувати їх у системі банківського менеджменту.

Ключові слова: комерційний банк, фінансовий результат, економічний результат, діяльність, ефективність.

Summary. *Entry. Questions, that is related to maintenance, terminology and processes of evaluation of activity of commercial banks, are examined in the article. In home and foreign literature a commercial bank is examined as especially financial institution and that is why all types of his activity is perceived as financial. On the view of authors of work general activity of commercial bank must be examined it is differentiated (from position of economic and financial criteria).*

Aim of the article. The aim of this work consists in that, to perfect the rich in content going near activity of commercial bank and classify totality of types of results and efficiency in the system of his estimation and management.

Materials and methods. Literary sources are investigational in the questions of separate aspects of activity of commercial banks and drawn conclusion in relation to that certain blanks are in a terminological vehicle and methods of evaluation of their current development. Results and scientific positions, driven to the articles got with the use of certain methods (different after direction and scale of scope of the article of research), : generalization of results of previous researches, complex analysis and synthesis, scientifically-analytical, comparison and analogies and others like that.

Results. It offers to investigate, to analyses and estimate activity of commercial banks from position and criteria directly financial essence of such activity (id est it is not simple to establish a commercial bank, as a financial structure, and to examine his activity through the prism of theory of finances, distinguishing them financial maintenance and specific).

It offers on principles of the universally recognized approaches in relation to interpretation of maintenance of financial and economic activity of subjects of ménage, existent normative methodical materials in the field of entrepreneurial and bank activity to examine commercial banks from position of selection for them of two types of activity : economic and financial.

The theoretical methodical going is presented near determination and forming of three types of results of activity of commercial banks: economic, financial and financial economic, that in turn is transformed in corresponding subject indexes. Every type of end-point of bank answers the certain type of his activity on the maintenance.

Authorial interpretation of concepts "financial result of activity of commercial bank", "economic result of commercial bank" and "financial economic result of activity of commercial bank, is given.

It offers in the system of bank management in the process of analysis and management of commercial bank activity to use such types of estimation of his efficiency, as financial efficiency, economic efficiency and financial economic efficiency.

Prospects. Offer theoretical methodical approaches allow more thoroughly to look at maintenance of activity of commercial bank and methods of evaluation of his results and efficiency and practically to use them in the system of bank management.

Key words: *commercial bank, financial result, economic result, activity, efficiency.*

Постановка проблеми. Діяльність комерційного банку, як ключового суб'єкта ринкової моделі господарювання повинна постійно удосконалюватися у відповідності до закону конкуренції.

У цьому аспекті важливо повним чином дослідити зміст банківської діяльності і термінологічний апарат, який її характеризує.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, що торкаються комерційних банків і різних аспектів їх діяльності достатньо широко висвітлені в науковій літературі [1-10 та ін.].

Разом з тим питання виділення економічного виду діяльності , термінологічної класифікації кінцевих результатів банку і видів його ефективності потребує свого подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті. Ціль даної роботи полягає в тому, щоб удосконалити змістовний підхід до діяльності комерційного банку та класифікувати сукупність видів результатів та ефективності в системі його оцінки й управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Функціонування і розвиток будь-якого суспільства неможливо представити поза діяльності комерційних банків

Банківська система будь-якої країни є ключовою ланкою її розвитку. Ефективність фінансово-кредитних установ визначає ефективність і економічну безпеку країни.

Комерційні банки виступають основним елементом банківської системи і це вказує не тільки на глобальну і перманентну їх актуальність, а й значимість постійного аналізу, дослідження сутності та удосконалення їх діяльності.

Виходячи з такої значимості й актуальності ролі комерційних банків в економічному розвитку країни і всіх її суб'єктів господарювання, автори даної роботи представили своє бачення (як платформу для дискусії) стосовно змісту та оцінки результатів діяльності комерційного банку.

З макроекономічних позицій, в ринковій економіці господарювання комерційний банк визначається суто як фінансова структура, такий же статус комерційний банк має і з позицій мікрорівня.

Разом з тим вважаємо за потрібне, поглянути на діяльність комерційного банку під іншим кутом, а саме з позиції фінансової сутності і видів результатів такої діяльності.

При дослідженні даного питання виходимо і базуємося на об'єктивно-закономірних, загальнотеоретичних і науково-змістовних

підходах. Це означає, що банківську діяльність розглядаємо через призму і на фоні сутності змісту всіх інших видів підприємницької діяльності в ринковій економіці і на цих засадах виявляємо: 1) щось спільне, загальне і об'єднуюче; 2) щось специфічне.

Особливість комерційного банку полягає в тому, що на відміну від підприємств він не має процесу виробництва (де є виробничий, матеріальний продукт, його обробка і кінцевий товарний продукт).

Принципова загальна сутність комерційного банку полягає в тому, що він формує свій капітал і тут же надає його суб'єктам господарювання, які мають потребу в ньому (тобто є певна операційна діяльність, але виробничий матеріальний процес відсутній).

Така принципова сутність і особливість функціонування комерційного банку є методологічною основою до визначення критеріїв щодо розкриття сутності видів його діяльності, видів його результатів та методів їх оцінки.

Процеси дослідження й оцінки діяльності комерційного банку підлягають тим же «стандартам», як і діяльність будь-якого суб'єкта господарювання підприємницького характеру, тобто вона підпадає під загальні постулати та теоретичні засади економічної науки.

Обґрунтування специфічної сутності видів діяльності та видів результатів комерційного банку здійснимо на основі постулатів фінансової науки, нормативних матеріалів і фінансової звітності, розуміння яких дозволить представити відповідну методико-прикладну базу.

Фінансова звітність комерційного банку – це система взаємопов'язаних і специфічних за своїм змістом показників, які і відображають сутність комерційного банку у вигляді фінансового стану (банківського балансу) та результатів його діяльності.

Аналіз фінансового стану (бухгалтерського балансу банку) дозволяє нам виділити три основні види його діяльності: фінансову діяльність, економічну діяльність і фінансово-економічну діяльність.

Фінансова діяльність пов'язана з пошуком джерел фінансових ресурсів і процесом формування загального капіталу комерційного банку. Фінансова діяльність комерційного банку отримує свою аналітичну і змістовну сутність в пасивах (загальному капіталі) бухгалтерського балансу і у витратах у звіті про прибутки та збитки.

Далі важливо відмітити принциповий момент у дослідженні вибраної нами проблеми. Позиція наша у цьому питанні наступна.

У момент переходу загального капіталу комерційного банку в певний набір активів і реєстрації їх у бухгалтерському балансі банку, капітал банку перетворюється в сукупність економічних ресурсів (загальна сума активів). І з цього моменту активи банку (економічні ресурси банку) і їх використання характеризують економічну його діяльність.

Економічна діяльність комерційного банку є такою тому, що як і економічна діяльність будь-якого підприємства, орієнтована і пов'язана виключно з отриманням певної економічної вигоди (в першу чергу прибутку).

Економічна діяльність комерційного банку здійснюється у вигляді сукупності постійно діючих активних операцій (банківська термінологія), які характеризують такі дії банку, що пов'язані з розміщенням мобілізованого загального капіталу (мобілізованих фінансових ресурсів) у кредити, депозити, цінні папери тощо з метою отримання доходу (прибутку).

Кредити, депозити, цінні папери тощо це терміни, які стосуються тих суб'єктів господарювання, які прийняли певну суму активів від комерційного банку. А для комерційного банку вкладання активів (здійснення активних операцій) – це процес безпосередньо економічного

інвестування. Такий вид інвестування і є ознакою (критерієм) визначення терміну «економічне інвестування» для комерційного банку.

Для підприємства, яке взяло певну суму активів (економічних ресурсів) банку в позику – це кредит (тобто для підприємства це фінансова діяльність), за який треба віддавати певний відсоток, а для банку надана сума активів (економічних ресурсів) – це економічна інвестиція (економічна діяльність), дохід по якій у відсотках буде дорівнювати відсотку за кредит, який сплатить підприємства відповідно договору.

Якщо ж потрібно в цілому охарактеризувати діяльність комерційного банку в аспекті сумісної дії пасивних і активних операцій (пасивно-активних операцій) то це буде фінансово-економічна діяльність комерційного банку.

Визначення видів діяльності комерційного банку дозволяє, на наш погляд, підійти до визначення і класифікації видів результатів його діяльності.

Виходимо з логіки того, що економічній діяльності відповідають економічні результати незалежно від виду суб'єкта господарювання.

Для комерційного банку економічні результати конкретизуються в показниках його доходів (економічний результат діяльності комерційного банку у вигляді процентних доходів, комісійних доходів, інших банківських операційних доходів тощо).

Фінансові результати комерційного банку мають зовсім іншу сутність на відміну від його економічних результатів. Вони характеризують плату за мобілізований капітал.

Важлива роль і двоєдине завдання менеджменту комерційного банку полягає в тому, щоб забезпечувати зростання економічних результатів і мінімізувати величину фінансових результатів.

Фінансові результати банку конкретизуються в показниках витрат (плата за залучені фінансові ресурси): процентні витрати, комісійні витрати, інші банківські операційні витрати тощо.

Вважаємо, що головним результатом діяльності комерційного банку є фінансово-економічний результат і це визначає необхідність введення такого терміну в систему оцінки його діяльності.

Він об'єднує фінансову і економічну діяльність комерційного банку і закономірно по своєму змісту та науковій логіці представляє інтегрований вид діяльності банку, а саме фінансово-економічну діяльність (фактично це пасивно-активні операції банку в інтегрованому виді).

Фінансово-економічний результат банку конкретизується в показниках прибутку (загальному прибутку банку, чистому прибутку банку, локальних і часткових прибутках банку) (рис. 1).

Важливо відмітити таку особливість діяльності банку, яка пов'язана з тим, що є сукупність операцій, які не належать до активних або пасивних, бо їх сутність зовсім інша (вони не обліковуються в балансі, а фіксуються на позабалансових рахунках).

Разом з тим вони відносяться до економічної діяльності, за своєю специфікою мають економічні доходи і економічні витрати, формують специфічний економічний результат у вигляді прибутку, який потім входить у склад загального прибутку від фінансово-економічної діяльності комерційного банку.

Змістовно-методологічні особливості видів результатів діяльності комерційного банку такі.

Фінансовий результат комерційного банку – це категорія, що відображає специфічний результат фінансової діяльності банку у вигляді плати за авансований фінансовий ресурс та виступає логічно-змістовним підсумком і оціночною характеристикою такої діяльності.

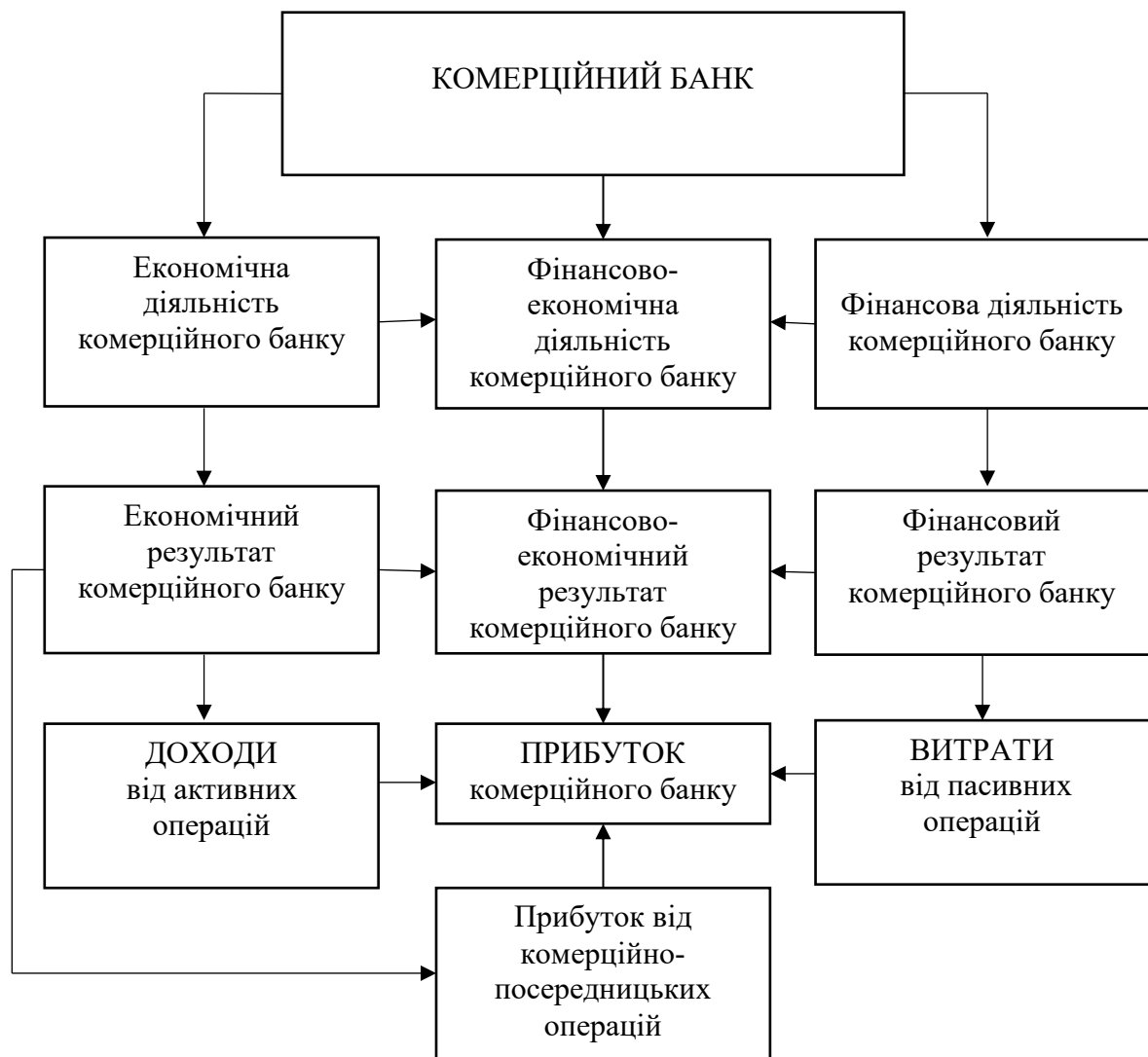

Рис. 1. Декомпозиція відносно визначення сутності і складових фінансово-економічної діяльності і фінансово-економічних результатів комерційного банку

Джерело: розробка авторів

Економічний результат комерційного банку – це категорія, що комплексно відображає, з одного боку, специфічний результат економічної діяльності банку у вигляді доходу від інвестування економічних ресурсів, а з іншого боку, економічний результат від комісійно-посередницьких операцій у вигляді прибутку і в цілому виступає логічно-змістовним підсумком та інтегральною оціночною характеристикою такої діяльності.

Фінансово-економічний результат комерційного банку – це категорія, що відображає в інтегрованому виді результат фінансово-економічної діяльності банку у вигляді прибутку та виступає логічно-змістовним підсумком і оціночною характеристикою банківської діяльності в цілому.

Фінансово-економічний результат комерційного банку в загальному виді розраховується як різниця між його економічним і фінансовим результатами.

Запропоновані в роботі види результатів діяльності комерційного банку є методичною основою і дозволяють сформулювати також для банківського менеджменту відповідну систему показників ефективності (рис. 2).

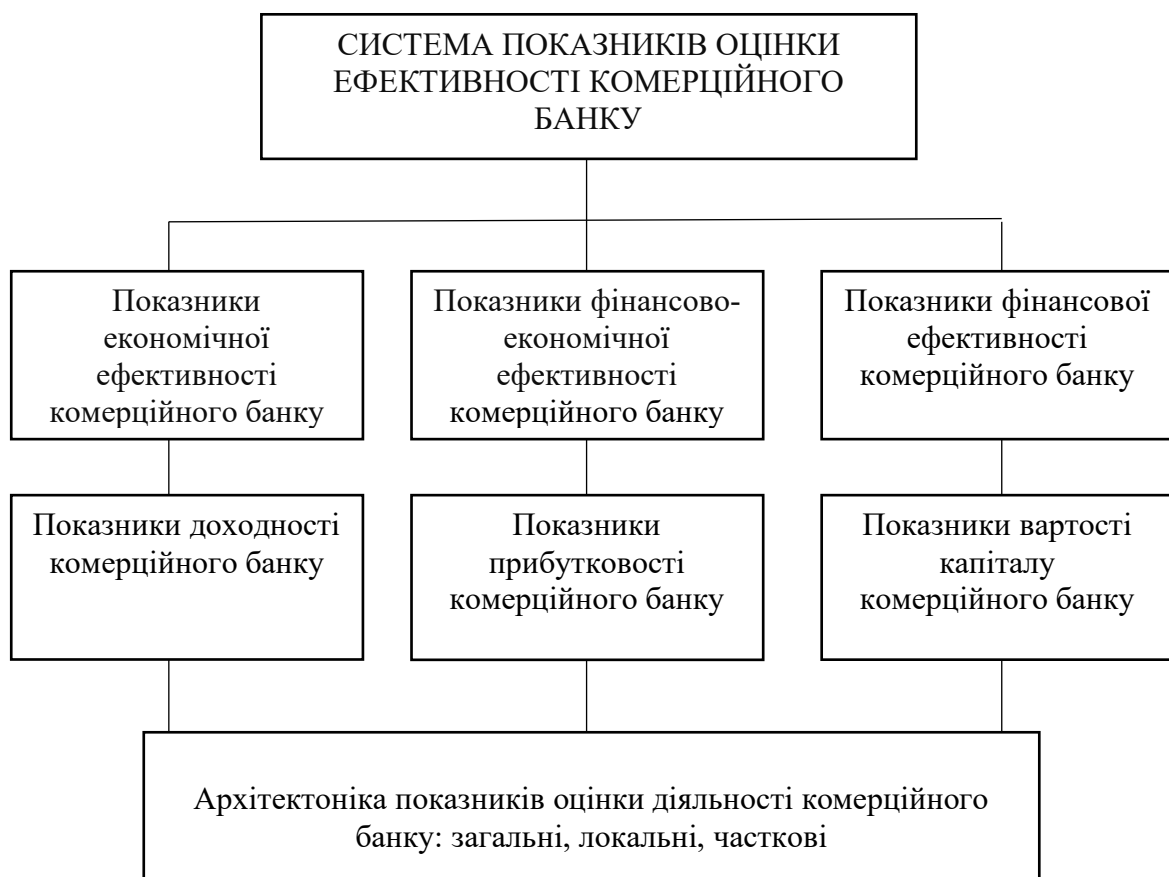

Рис. 2. Система показників оцінки ефективності діяльності комерційного банку

Джерело: розробка авторів

Важливо також зазначити існуючу, на наш погляд, проблему відносно того, що в науково-навчальній літературі, у існуючій звітності комерційних банків і їх річних підсумкових інформаціях про банківську діяльність використовується доволі широкий спектр різноманітних термінів та понять, які є дискусійними, а у нашому випадку не відповідають тому змісту, який зазначений нами в даній роботі. Це стосується, наприклад, таких термінів, як: 1) «фінансовий стан комерційного банку» (під яким представляють бухгалтерський баланс банку); вважаємо, що баланс є тільки частиною фінансового стану банку; 2) «фінансова звітність» (такий термін повинен характеризувати тільки фінансовий аспект діяльності комерційного банку; 3) «фінансові результати діяльності комерційного банку» (їх зміст і сутність розкриваються на основі пасивно-активних операцій, тобто відсутні чіткі фінансові критерії); 4) тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, запропонований матеріал, представляє авторське бачення стосовно удосконалення теоретичних і методико-прикладних підходів щодо сутності й оцінки діяльності комерційного банку в аспекті трактування, класифікації видів і результатів банківської діяльності, а також визначення на їх основі методів оцінки ефективності комерційних банків.

Такий теоретико-методичний підхід суттєво підніме якість аналітичної роботи і забезпечить менеджмент банку удосконаленим інструментарієм управління ефективністю всім банківським процесом в оперативному, поточному і стратегічному розрізі.

Література

1. Банківський менеджмент: інноваційні концепції та моделі: моногр. / за заг. ред. проф. Л.О. Примостки. К.: КНЕУ, 2017. 380 с.

2. Батрак О., Вінник А. Порівняльний аналіз антикризової та фінансової стійкості банків: визначення специфіки управління. *Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій*. 2024. № 1 (13). С. 148-156. <http://doi.org/10.32750/2024-0114>.

3. Вінниченко О.В., Гудзь А.В. Фінансовий стан банку та методи його оцінки в Україні. *Вісник економіки, транспорту і промисловості*. 2020. № 69. С. 217-228.

4. Вовченко О.С., Єгоричева С.Б. Фінансова стабільність банків в умовах динамічного макроекономічного середовища: моногр. Полтава: ПУЕТ, 2021. 233 с.

5. Зянько В.В., Єпіфанова І.Ю., Коваль Н.О., Ткачук Л.М. Банківський менеджмент: навч. посіб. 3-тє вид., доп. Вінниця: ВНТУ, 2022. 170 с.

6. Король М., Баженова О., Король І., Старченко Г., Баженов В., Банна О. Реалії та результативність функціонування української банківської системи. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. № 3(44). С. 6-29. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.44.2022.3766>.

7. Турило А.М., Ковпак Ю.В. Теоретичні основи забезпечення стабільної діяльності комерційного банку на засадах підвищення рівня його ліквідності. *Наука онлайн*. 2021. Вип. 10. URL: <https://nauka-online.com/ua/publications/ekonomika/2021/10/12-9/> (дата звернення: 07.01.2025).

8. Турило А.М., Нікітін Є.Є. Дворівневий підхід до визначення поняття фінансового результату діяльності комерційного банку. *Сучасна фінансова політика України: проблеми та перспективи*: зб. тез. доп. XI Всеукраїнська наук-практ. конф. (м. Київ, 7 груд. 2023 р.). К.: Київський університет ім. Б. Грінченка, 2023.

9. Турило А.М., Омелянюк І.С. Сутність категорії «прибутковість банку» та її вплив на розвиток банку. *Наука онлайн*. 2021. Вип.10. URL: <https://nauka-online.com/ua/publications/ekonomika/2021/10/15-8/> (дата звернення: 07.01.2025).

10. Турило А.М., Турило А.А., Короленко Р.В. Ефективність і прибутковість у системі банківського менеджменту. *Вісник Криворізького національного університету. Серія: Економічні науки*. Кривий Ріг: КНУ, 2022. № 55. С. 34-39.

References

1. Bankivskyi menedzhment: innovatsiini kontseptsii ta modeli: monohr. / za zah. red. prof. L.O. Prymostky. K.: KNEU, 2017. 380 s. [in Ukrainian].

2. Batrak O., Vinnyk A. Porivnialnyi analiz antykryzovoi ta finansovoi stiikosti bankiv: vyznachennia spetsyfyky upravlinnia. *Yevropeyskyi naukovyi zhurnal ekonomichnykh ta finansovykh innovatsii*. 2024. № 1 (13). S. 148-156. <http://doi.org/10.32750/2024-0114> [in Ukrainian].

3. Vinnychenko O.V., Hudz A.V. Finansovyi stan banku ta metody yoho otsinky v Ukraini. *Visnyk ekonomiky, transportu i promyslovosti*. 2020. № 69. S. 217-228 [in Ukrainian].

4. Vovchenko O.S., Yehorycheva S.B. Finansova stabilnist bankiv v umovakh dynamichnoho makroekonomichnoho seredovyscha: monohr. Poltava: PUET, 2021. 233 s. [in Ukrainian].

5. Zianko V.V., Yepifanova I.Iu., Koval N.O., Tkachuk L.M. Bankivskyi menedzhment: navch. posib. 3-tie vyd., dop. Vinnytsia: VNTU, 2022. 170 s. [in Ukrainian].

6. Korol M., Bazhenova O., Korol I., Starchenko H., Bazhenov V., Banna O. Realii ta rezultatyvnist funktsionuvannia ukrainskoi bankivskoi systemy. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. № 3(44). S. 6-29. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.44.2022.3766> [in Ukrainian].

7. Turylo A.M., Kovpak Yu.V. Teoretychni osnovy zabezpechennia stabilnoi diialnosti komertsiiinoho banku na zasadakh pidvyshchennia rivnia yoho likvidnosti. *Nauka onlain*. 2021. Vyp. 10. URL: <https://nauka-online.com/ua/publications/ekonomika/2021/10/12-9/> [in Ukrainian].
8. Turylo A.M., Nikitin Ye.Ie. Dvorivnevyi pidkhid do vyznachennia poniattia finansovoho rezultatu diialnosti komertsiiinoho banku. *Suchasna finansova polityka Ukrainy: problemy ta perspektyv: zb. tez. dop. XI Vseukrainska nauk-prakt. konf.* (m. Kyiv, 7 hrud. 2023 r.). K.: Kyivskyi universytet im. B. Hrinchenka, 2023 [in Ukrainian].
9. Turylo A.M., Omelianuk I.S. Sutnist katehorii «prybutkovist banku» ta yii vplyv na rozvytok banku. *Nauka onlain*. 2021. Vyp.10. URL: <https://nauka-online.com/ua/publications/ekonomika/2021/10/15-8/> [in Ukrainian].
10. Turylo A.M., Turylo A.A., Korolenko R.V. Efektyvnist i prybutkovist u systemi bankivskoho menedzhmentu. *Visnyk Kryvorizkoho natsionalnoho universytetu. Serii: Ekonomichni nauky*. Kryvyi Rih: KNU, 2022. № 55. S. 34-39 [in Ukrainian].